

Saját élményen alapuló tanulás

HAMRÁK ANNA

Folyik a tanítási óra, az osztály dolgozik. Vannak látványosan aktívak, vannak, akik csendesen végzik a feladatokat, de vajon minden tanuló „részt vesz” a tanulási folyamatban? Olvasás órán hányszor fordult elő, hogy akit felszólítottunk, nem tudta hol kellene folytatnia. Vannak tanulók, akiknek a legnagyobb szükségük lenne az olvasás gyakorlására és talán éppen ők azok, akik nem követik némán az éppen hangosan olvasó társat, vagy a szöveg önálló elolvasása után nem tudnak felelni a szöveghez kapcsolódó kérdésekre, mert vagy nem értik amit olvasnak, vagy nem olvastak, csak nézték a könyvet. Ősidők óta egyik leggyakoribb problémája volt a pedagógusoknak szerte a világon, hogy miként tudnák bevonni tanulóikat a munkába. (Esetleg hogyan tudják tettenérni a „nem figyelő” diákokot, és milyen fegyelmező módszert alkalmazzanak ellene.)

A tanulást a hagyományos didaktikai szakirodalom meglehetősen szűken értelmezte, amikor abban döntő szerepet tulajdonított a figyelemnek és az emlékezetnek. Nagy segítség a gyakorló pedagógus számára az utóbbi évek jelentős változása, amely a hatékony tanulást minden pszichikus funkció aktivitásának eredményeként jellemzi. Ebben az esetben egyaránt szerepet kap az érzékelés, figyelem, emlékezet, képzelet, gondolkodás, érzelem, akarat, cselekvés. Mivel a gondolkodási struktúra kialakulásának a gyermeki cselekvés az előfeltétele és fenntartója (Piaget, Bruner, Galperin) a tárgyi cselekvéses tanulástól, a képi, ikonikus feladatokon át juthatunk a szimbolikus, gondolati tanuláshoz. Ez utóbbinak is van két szintje, amikor még emlékezetbe hívja a gyermek a képi előzményt, vagyis a képzet szintjén van, és amikor erre már nincs szüksége, mert kialakult az absztrakt szint, majd az automatizmus.

Mindebből következik, hogy valamely tantárgy tanulásánál, különösen a kezdő szakaszban, mindezekben a tanulási szinteken át kell juttatnunk a tanulót. Az ismerethordozóknak biztosítaniuk kell a cselekvést, a képi tanulást, bizony a betű vagy a számjegy önmagában igen absztrakt dolog lenne. Be is vonult mindez az alsó tagozat módszertanába, de vajon elégséges módon? Első osztályban sok a cselekedtetés, „manipuláció” és a képek is szerepet kapnak. A további évfolyamokon mennyire érvényesül mindez? Pl. a beszéd, mint a gondolkodással összefüggő, egymást erősítő fejlesztési forma (Vigotckij), mindig jelen van a tanulás során? Hiába ismerjük fontosságát, a kooperáción alapuló tanulás térhódítása nehezen halad az útján.

A környezet téves felfogásából adódó számos konfliktus állandó feszültségforrás a gyermek számára, így a szorongás kísérő tünete a tanulásképtelenségnek. Tovább vihetem a gondolat menetét, és megkérdezhetem, miért van olyan sok személyiségtorzulás tanulóink körében? Megromlott társas kapcsolatok, alacsony önértékelés, torz magatartásmódok stb. megannyi másodlagos jellegű tünet, mind tartós kísérője a tanulási sikertelenségnek.

A tanuláshoz szükséges képességek fejlesztése nélkül nincs sikeres tanulás. A pszichikus funkciók fejlesztése egyszerű lenne, de önmagában nem sok eredményre vezetne. Komplex módon jelenjen meg tanulás és fejlesztés, mindez az adott aktuális fejlettségi szintről indulva, az adott személynek megfelelő tempóban. Az eddig elmondottak igen didaktikusan hangzanak, különösen, ha előre megtervezett lépésekben haladva végezzük a fejlesztést. A gyermek megköveteli a differenciált bánásmódon, amelynek kiindulópontja (Lóczy szerint) az aktív, kezdeményező, önállóan cselekvő gyermek. Ennek

megvannak a feltételei. A fejlesztési folyamat első lépése megnyeri a gyermeket, sőt a szülőt. Legyen a tanítási órán jó hangulat, bizalomkeltő, őszinte légkör. Bármilyen esetben is érvényesüljön az elfogadó attitűd. Ha megvan a munkához a kedv, az érdekeltség, akkor megvan a motiváltság és biztos a siker. Második lépés a tervszerű fejlesztés az egyéni lehetőségek és szükségletek figyelembevételével a fokozatosság jegyében. Ezután a megvalósuláson áll vagy bukik az előrehaladás sikere. A „Progresszív pedagógiai irányzat” segítséget nyújt számunkra. Az „aktív részvétel” teóriája (Rogers, Piaget, Maclov, Colb) szerint a gyermek vegyen részt a tervezésben, a tananyag kiválasztásában, a terem berendezésében, az eszközök kiválasztásában és/vagy elkészítésében. A munka közben sem gyengülhet az aktivitás, ezért kooperációs csoportokban célszerű dolgozni. Ezek a tananyagok akkor töltik be szerepüket, ha a tanulási folyamat során mindig kaphat a tanuló visszajelzést haladásáról, elért eredményéről, vagyis produktívan megjelenik az eredmény. Az értékelés legyen pozitív, vagyis az előrelépést, a sikert tudatosítsuk, de a hibákat is megjelölhetjük, ha az értékelés nem bíráló jellegű, csupán a javítási lehetőséget adja meg.

Ezek után nézzünk egy példát az iskolakezdés idejéről, egy kis tananyagrészt progresszív úton történő elsajátításáról úgy, hogy a felhasználható taneszközöket is az aktív részvétel teremtette elő.

Anyanyelv – betűtanulás, hangösszevonás, szóelemzés

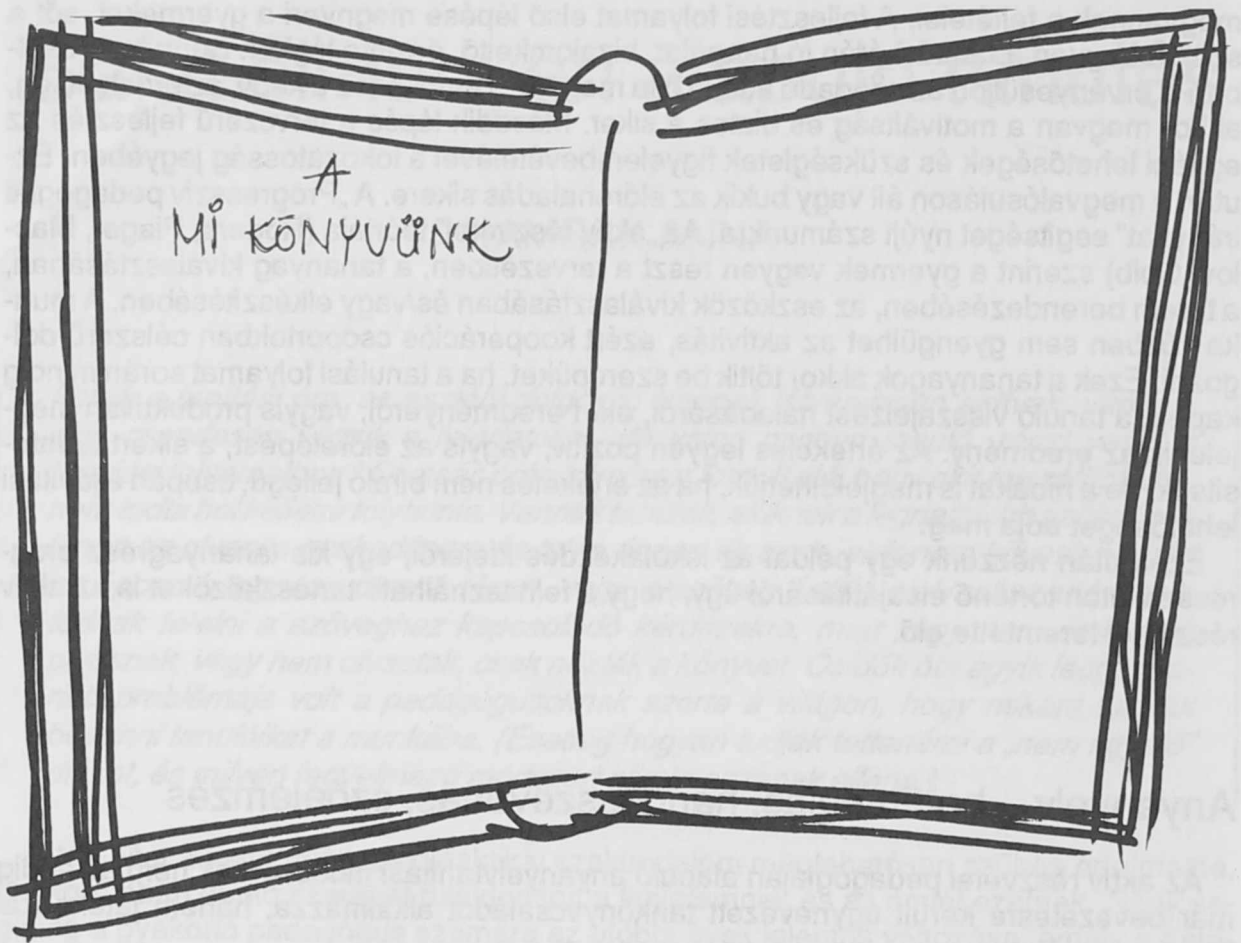
Az aktív részvétel pedagógiáján alapuló anyanyelvtanítási módszerünk nem az eddig már bevezetésre került úgynevezett tankönyvcsaládot alkalmazza, hanem játékokkal kezdi a tanulást.

A hangoztatást a legegyszerűbb módszerrel – nem a tankönyvcsaládoknál alkalmazott analitikus, szintetikus alapokra építve, hanem – az utánzással oldja meg, mert az a nehezen induló gyermekek számára sem okoz nehézséget. Erre az utánzásra mesékből kiindulva bábokkal kerül sor, majd megrajzolja az osztály a megismert hanghoz tartozó képet, amelyet minden hang megtanulása után kifüggesztenek a teremben. A rajzlapnyi kép tartalmazza a szituációt, amelyből a hang született, a szájállás rajzát a kimondáskor és a hozzátartozó betűképet. Nem várjuk el, hogy a gyerekek a betűről felismerjék a hangot, noha a szituációs képbe formailag is belerejtjük a betű képét, amennyire csak lehetséges. További differenciációs segítség, hogy a magánhangzók egy baba életének egyes állomásaiból indulnak, az egyjegyű mássalhangzók egy játék hangjának utánzásából, a kétjegyű mássalhangzók pedig mindig két állatfigura hangjának utánzásából. Ezzel nemcsak a hangtan valamely részének látens módon történő beépítéséről van szó, hanem, a hangok és betűk csoportokban való megjelenésével mintegy mankót adva segítjük a könnyebb elsajátítást.

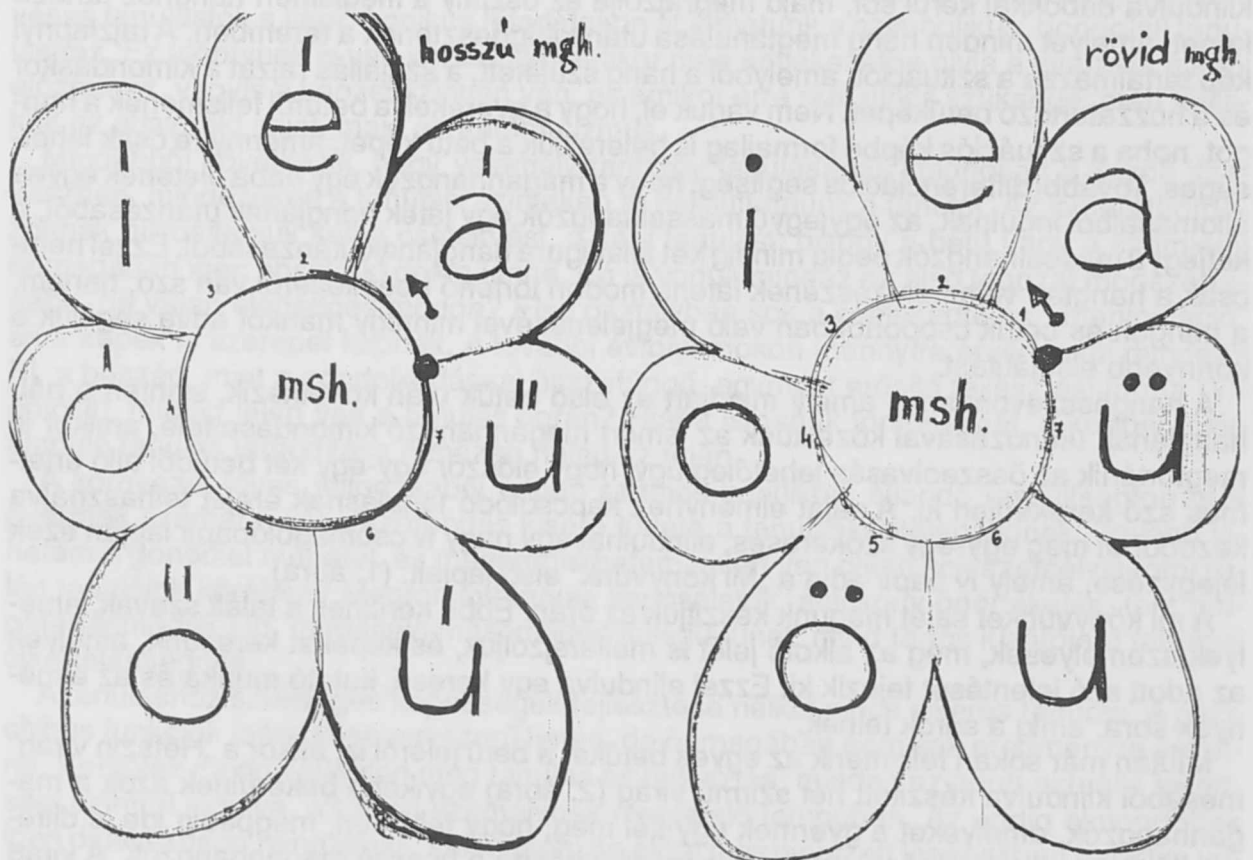
A hangösszevonásnál, amely mindjárt az első betűk után következik, szintén a báb hangjának utánozásával közelítünk az ismert magánhangzó kimondása felé, amikor is megtörténik az összeolvasás lehetőleg úgy, hogy először egy-egy két betűből álló értelmes szó kerekedjen ki. A saját élményhez kapcsolódó tanuláshoz erejét felhasználva kezdődhet meg egy-egy szókeresés, elindulhat egy nagy ív csomagolópapír lapján ezek lejegyzése, amely ív papír adja a „Mi könyvünk” első lapjait. (1. ábra)

A mi könyvünket saját magunk készítjük az órán. Ebbe kerülnek a talált szavak, amelyek személyesek, még az alkotó jelét is mellérajzoljuk, és képeket keresünk, amelyek az adott szó jelentését fejezik ki. Ezzel elindulva egy kereső, kutató munka és az élmények sora, amíg a sorok telnek.

Miután már sokan felismerik az egyes betűket a betű jeléről is, akkor a „Hétszín virág” meséből kiindulva készített hét szirmú virág (2. ábra) egyikébe bekerülnek azok a magánhangzók, amelyeket a gyermek úgy ítél meg, hogy felismeri, mégpedig ide is differenciáltan, az egyik virágba a rövid, a másik virágba a hosszú magánhangzók. A virág közepébe bekerülve egy-egy mássalhangzó, pl. az „sz” (3. ábra) sziszegi a magánhangzókat, így kerekedik ki a „szó” stb. A Mi könyvünk szépen telik, gyűlnek a szavak, ame-

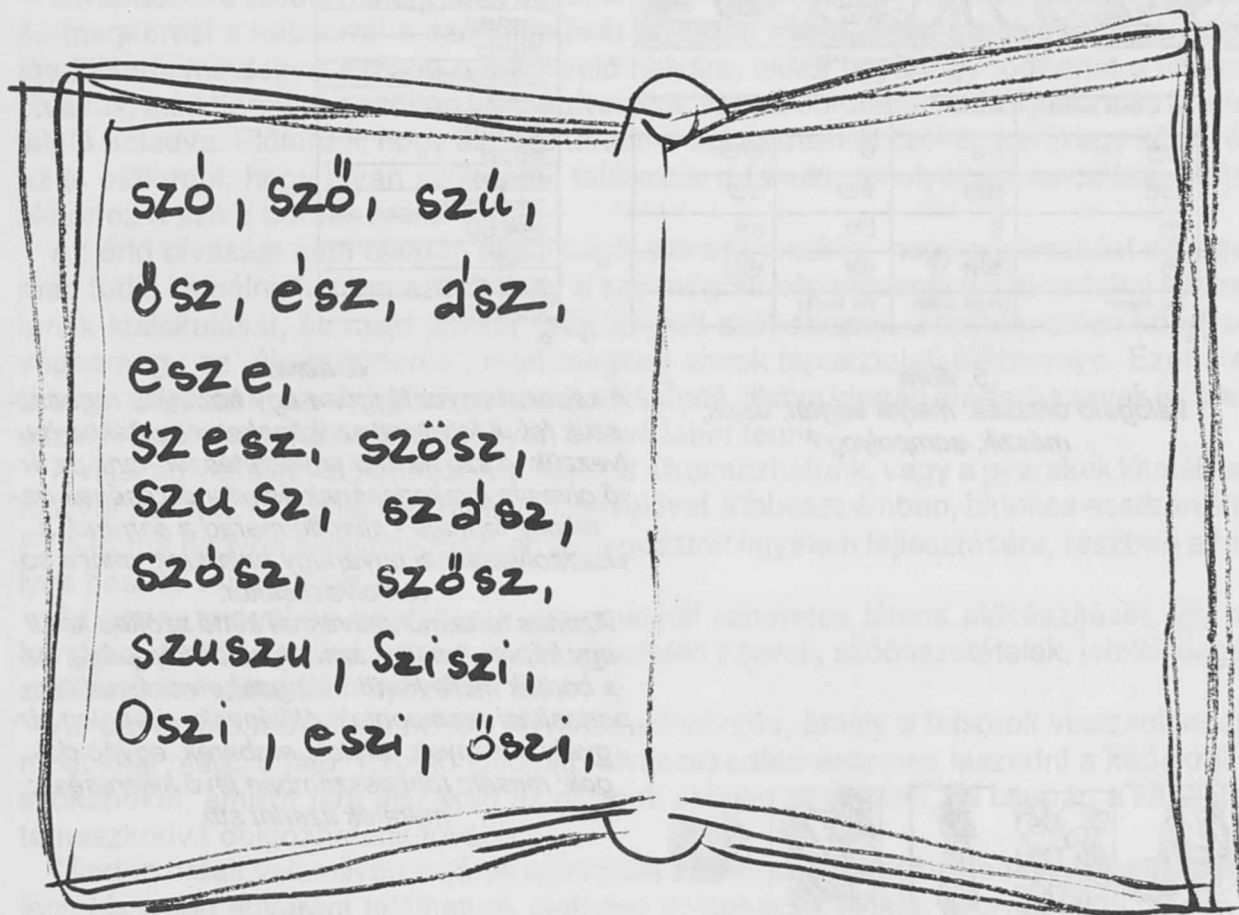
1. ábra

2. ábra

3. ábra

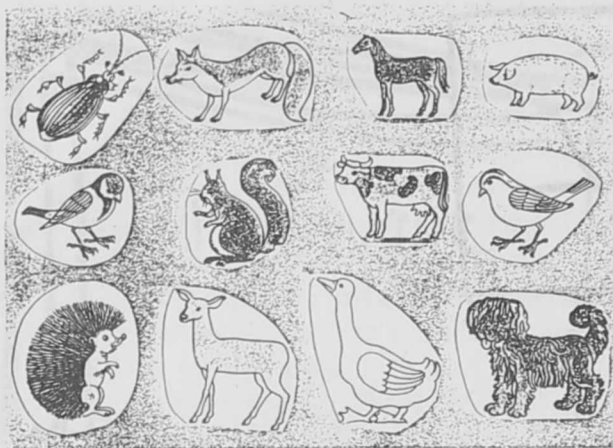

4. ábra

lyeket Jancsi, Kati... fedezett fel. (4. ábra) A könyv közös mű, abból időnként olvasgat az osztály gyakorlásképpen.

Anyanyelv – értő olvasás

Az értő olvasásra nevelést nem elég akkor elkezdni, amikor kis történeteket olvasnak a tanulók, mert nagyon nehéz egy összefüggő szöveg tartalmára figyelni, ha az olvasás technikájával is küszködik a tanuló. Szerintünk az értő olvasást már az első hangnál el kell kezdeni. Az egyes hangok/betűk értelmét keresve szoktatjuk arra a gyermeket, hogy amíg felismeri a betűt a formáról, annak jelentését is értse. Tulajdonképpen ezt beleépítettük az utánzásos hangoztatás módszerébe, továbbá ez folytatódik a hangösszevonásoknál is. Amikor a Mi könyvünkbe keressük az egyes szavak mellé a jelentését ábrázoló képet, akkor ugyancsak mélyítjük, vizuálissá tesszük a szó jelentésére való odafigyelést. Ez a munka konzekvensen végigvonul az anyanyelv tanításon. Az értő olvasás fejlesztésére szolgál az a saját készítésű, 31 lapos de folyamatosan bővíthető „képsor – szöveg”

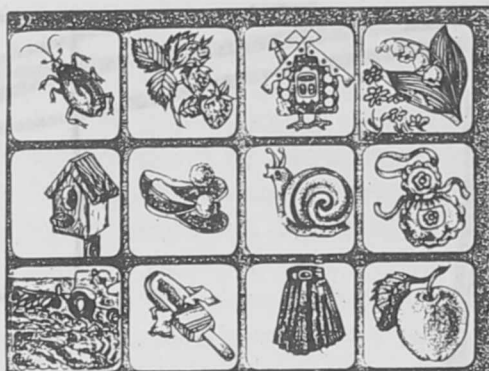

/kétjegyű mah. nélkül/

mi a közös nevük?	állatok:		
bogár	róka	ló	sertés
cinke	mókus	tehén	veréb
gün	és	liba	puli
hal	bálna	cápa	müllő
hol élnek?	vadon élők:	ház körül:	

5. ábra

Válogató olvasás: melyik vágat, úszik, mászik, sompolyog?

cserebogár
földieper
kacsalábon forgó vár
virágok
madáretető
házcipő
éti csiga
fodros kötény
földmívelő
jégkrém
rakott asoknya
starking alma

6. ábra

A képeket egybefüggően egy borítékra ragasszuk fel. A felvágott szóképeket a borítékba helyezzük. A szó és kép egyeztetésnél - ami az érthető olvasás gyakorlásának és ellenőrzésének hatékony formája - állandó marad a sorrend, a visszaolvasásnál ugyanúgy haladunk, mint a sorok olvasásakor.

Azonos tartalmú szavaknál kettő szóképek kerül egy képre. Amelyik szónak nincs kép-párja, az a boríték mellé kerül. Válogató olvasásnál csoportosítási szempontok: élőlények - élettelen tárgyak; növények, állatok, emberek, egyéb dolgok; mesék; többesszámban levő kikeresése; méretek szerint stb.

oroszlán	ibolya	robogó
cserezsnye	káposzta	poroló
mogyoró	gesztenye	papagáj
uborka	karfiol	kenecse
anyuka	kisbaba	nagyamma

7. ábra

Keress több három szótagra bontható szót! Alkoss csoportokat formai szempont szerint és a tartalomnak megfelelően!

Pl.: élőlény: ember, állat, növény: virág, gyümölcs, zöldség

/hosszú egyjegyű és kétjegyű mah./

olló	holló	toll
tolltartó	áll	száll
sakk	makk	varróút
kanna	tabletta	"Áll a baba áll..."
dinnye	vegyő	gally
hattyú	meggy	hattyúnyak

8. ábra

egyeztetésen alapuló sorozat is, amelyből 4 feladatsort kiválasztottam. (5,6,7,8. ábra) A 3x4-5 kép egybefüggően felkerül egy feles nagyságú tasak vagy boríték tetejére, míg a felvágott szóképek a borítékba kerülnek.

A gyakorló anyag összeállításánál különböző szempontok szerint dolgoztam. Vannak tartalmi szempontból azonos és különböző lapok, sőt olyanok, amelyeken előfordul különböző élő és élettelen dolog. Vannak formai szempont szerint összeállított lapok, pl. kétjegyű mássalhangzó nélküli szavakból; egy- és kétagú szavakból; csupa három tagú szóból álló szavak; összetett szavak és kifejezések; hosszú egyjegyű és hosszú kétjegyű mássalhangzót tartalmazó szavak stb. Ezeket egy egy fogalom elsajátításakor célszerűen használhatjuk, vagy valamely olvasási probléma esetén hívhatjuk a megfelelő lapot segítségül.

Olvasáskor a tanuló mindig csak egyetlen szót vesz a kezébe, azt elolvassa, értelmezi és megkeresi a képsorról a szó jelentését ábrázoló képet, majd ráhelyezi a szóképet. Így felkerül mindegyik szókép a megfelelő helyére, akkor ugyanúgy történhet a visszaolvasás, mint bármilyen szöveg visszaolvasása, vagyis soronként balról jobbra és fentről lefelé haladva. Előfordul, hogy azonos tartalmú szavaknál két szókép kerül egy képre és az is előfordul, hogy olyan szóképpel találkozik a tanuló, amelyiknek nincs kép-párja, akkor ez a szó a boríték mellé kerül.

Az értő olvasást nem csupán azzal segíti elő a taneszköz, hogy a párosítást egyszer meg tudja csinálni, hanem azzal, hogy a szó mögötti kép elősegíti a szó tartalmi képzetének kialakulását, és majd amikor csak az írott szót olvassa a tanuló, akkor könnyen végbemegy az „újranelismerés”, mert megvan annak tapasztalati előzménye. Ezért kerültek az egyszerű szavak közé nehezen olvasható, illetve idegen eredetű szavak is, mert ezzel a módszerrel azokat is könnyen értővé lehet tenni.

A visszaolvasáskor különböző variációkat alkalmazhatunk, vagy a gyerekek kitalálhatnak variációkat. Pl.: lehet visszaolvasni névelővel, többesszámban, birtokos esetben stb. Ez a forma nagyon alkalmas részben a megosztott figyelem fejlesztésére, részben a helyes beszéd fejlesztésére.

Az anyag magában hordozza a grammatikai ismeretek látens előkészítését, így pl. hangtan, szótő-végződés, szóelemzés, összetett szavak, szóösszetételek, jelzős kiegészítések, mondatokba helyezések stb.

Az egyeztető műveletet mindig kövesse ellenőrzés, amely a felsorolt visszaolvasási módokkal megoldható. Ezután válogató olvasászerűen érdemes leszedni a képekről a szóképeket, amikor újra elszakad az olvasott szöveg az ábrától, és csupán a képzetre támaszkodva dolgozhatunk tovább.

Minden oldalt valamilyen sajátos szempont szerint csoportosítva lehet válogatni, de a legtöbb lapon egyaránt találhatunk élettelen dolgokat és élőket, azon belül is növényt, állatot, embert és ezeken belül is kisebb csoportokat. Ezzel a lapok a környezetismeret tantárgy természetismereti részének részben megfelelnek, de mindkét tantárgy szempontjából nagyon jelentős összehasonlítási műveletek végzését, ezzel csoportalkotásokat lehet eszközölni, amely a gondolkodási műveletek meghatározó része.

Az értő olvasással járó absztrakt és cselekedtető művelet egyszerre folyik, ezzel a mozgás és gondolkodás harmonikusan fejleszti mindkét féltekét, s ez a tevékenységek magasabb szintre emelkedésével serkenti a fejlődési folyamatot.

Az egyszerűen elkészíthető eszközök összeállításánál a tananyagot és a követelményszintet figyelembe vettük, mégis úgy tartom, hogy átütő ereje abban van a taneszköznek, hogy a gyermek kvázi rákényszerül a munkára, mert míg egy könyvből vagy feladatlapból olvas, addig nem érhető tetten, ha kihagy valamit, ugyanakkor ezen a kirakótáblán azonnal tetten éri önmagát, ha elfeledkezik a munkáról. Itt látványosan mutatkozik, ha nem olvas valaki, mert annak üres a táblácskája, vagy visszazolvasásnál nem alakulnak ki a csoportok. Az aktív részvétel pedagógiája, a jó hangulat érdekes munkáktól alakul, ugyanakkor az sem közömbös, ha ennyire segít a taneszköz vezérelni a munkát, mert akkor a tanóra mind több ideje fordítható tanulásra.

Ezt a tanulási szisztémát követi az úgynevezett dialógusok olvasása is, ezekből kettőt (9,10. ábra) közreadok illusztrációképpen. A párbeszéd során ugyancsak olvasnia kell a tanulónak, mert minden páros másik olvasólapot vehetett el, erről begyakorolják szere-

pek szerint a szöveget és csak akkor mutatják be hangosan, ha azt valóban szépen adják elő. Lehet, hogy mindenki csak a saját szerepe szerinti szöveget gyakorolja, de azt nagyon intenzíven olvassa, többször, hisz ösztönző hatású a tudat, hogy be kell mutatniuk nagyobb csoport előtt.

Hazánkban viszonylag új e pedagógiai módszer, és most munkálódnak ki sajátos taneszközei. Ezek, a főként tanítási órákon íródó taneszközök nem kerülnek sokba, mégis nagyobb erejük van a körültekintően, profi módon elkészített taneszközöknél, mert a személyességet nem pótolhatja semmi. Természetesen ezek mellett sok egyéb eszközt és könyvet használunk a tanuláshoz, de nem ez a legfontosabb. A tanórán uralkodó légkör a meghatározó.

Alapelvek: a hitelesség, az elfogadás, a bizalom, a személyiség méltánylása. Az iskolában olyan serkentő légkör kialakítását kell elérnünk, melyben mind a tanuló, mind a tanár alkotó módon vesz részt a folyamatban. A gyermekek által behozott tananyaggal is érdemes foglalkozni. Az alkotó módon történő tanuláshoz a részvétel fontos. Biztosítja a kitartó munkát, a szociális felelősség kialakulását, a gondolkodás képességének fejlődését és mindezek által a hasznosság érzését. Minden egyes tanuló érezze saját közösségében, hogy ő fontos személyiség az adott munkához és a társai számára.

Ezek az alapelvek alapján hazánk tíz iskolájában tanítanak 1-2. osztályokban sikeresen olyan tanulókat, akiknek nehézségekkel terhes iskolakezdést prognosztizáltak. A jövőben szeretnénk tovább fejleszteni a felsőbb osztályokba is a módszert, de csak önként jelentkező pedagógusokkal lehet ezt a munkát folytatni.

JEGYZET

1. *A cigány meg a fia (népmese)*

Mesélő: Egyszer a vándorcigányok egy erdő szélén ütötték fel a sátorfájukat. Hát amint ott izegnek-mozognak, egyszer csak egy nyulat látnak arrafelé szaladni. Azt mondja az apa a fiának:

Apa: Látod-e azt a nyulat, amelyik ott szalad?

Gyerek: Látom – mondja a gyerek –, fogjuk meg, jó lesz délebedre!

Apa: Nem esszük azt meg, hanem elvisszük őfelségéhez, aztán majd kapunk érte egy nőtény meg egy kan disznót. A nőtény kilencet fiadzik, annak a kilenc fia megint kilencet, oszt egész csürhe lesz így. Oszt anyád majd így kiabál neked: Hé, gyere már, megfőtt a galuska!

Mesélő: Addig-addig beszéltek, hogy a végén a nyúlnak már csak bottal üthették a nyomát.

2. *Ágh István: Alku*

Vevő: Mennyiért adja rossz lovát?

Eladó: Ötezerért legalább.

Vevő: Mutassa lova rossz fogát! Nem ér az ötezret hallja-e?

Eladó: Nem adom alább!

Vevő: A csodát! A szája vén sütőlapát. Vékony a lába, mint a nád.

Eladó: A csodát! Hajlik a lába, mint a nád.

Vevő: Négyezer-ötszáz, hallja-e?

Eladó: Négyezer-nyolcszáz legalább!

Vevő: Ilyen sovány? Kiböki a csont az oldalát! Négyezer-hatszáz, hallja-e?

Eladó: Négyezer-hétszáz, nem adom alább!

Vevő: Itt a kezem, nem disznóláb, négyezer-hatszáz-ötvenötlettel jól járt, s fizeti az áldomást!

Eladó: A csodát! Fizesse kend legalább!